

LUMIÈRE KARDEŞLER ÖNCESİ SİNEMA

Tonguç İbrahim SEZEN*

Cinema Before The Lumière Brothers

This article introduces the first considerable experiments in the field of film making in the late 19th century. The first scientific and entertaining Pre-Lumière films, their technical properties and their way of understanding cinema are explained and these examples are compared with the Lumière films. The Lumière films are not only superior than these experiments in their technic, they also show the basic subject of cinema: The human being.

Key Words: Persistence of Vision, Reproduction of Movement, Lanterne Magique, Revolver Photographique, Identique, Chronophotography, Kinetoscope, Black Maria, Scientific Film.

.....

Sinema tarihinin 1895 yılında Lumière Kardeşler Paris'te cinématographe ile ilk gösterimlerini gerçekleştirmeleriyle başladığı kabul edilir. Fakat, Alim Şerif Onaran'ında belirttiği üzere; "sinemanın sadece bir kişi tarafından icad olunduğunu ve icad

* Araş. Gör. İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Radyo-Tv ve Sinema Bölümü

olduğu tarihin kesinlikle belirli bulunduğunu söylemek mümkün değildir.” (Onaran 1994: 16)

Bir hareketin resmedilmesi yada yeniden görsel olarak yaratılması fikri ise sinemanın icadından çok daha gerilere gider. “İspanya’daki Altamira mağaralarının duvarlarındaki 20.000 yıllık resimlerden, İsveç’te Tunç devrinden kalma Kivik anıtına, Firavunlar zamanında çizilmiş canlı-resimleri andıran dizileme resimlere, eski Yunan yapılarındaki kabartmalara kadar herşey, insanoğlunun hareketi yeniden canlandırmaktaki çabasını ortaya koyuyordu.” (Özön 1964: 5) der Nijat Özön.

Hareketin resmedilmesinden sonraki adım olarak hareketin kaydedilmesi ve tekrar gösterilmesi ise, genel olarak “Persistence of Vision” yani “görüş algısının sürmesi” ya da “ağtabakası izlenimi” olarak adlandırılan biyolojik olguya bağlanır. Bu kavramın kökenini 1824’te İngiliz fizikçi Peter Mark Roget’in yayımladığı “Explanation of an optical deception in the appearance of the spokes of a wheel seen through vertical apertures” adlı kuramsal çalışmada bulunur. Roget bir nesnenin birbirine yakın ardışık konumlarını gösteren resimlerin hızla gözün önünden geçirilmesi sırasında, gözün bunları hareket eden tek bir nesne gibi gördüğünü belirlemiştir.

Sinema tarihçisi Terry Ramsaye 1926 yılında bu kuramsal çalışmayı bir dizi durgun görüntüyle hareketli bir görüntünün yaratılabileceği düşüncesinin temeli olarak açıklar. Çok daha sonra, 1978 yılında Joseph ve Barbara Anderson “The Myth of Persistence of Vision” ve 1979 yılında Nichols ve Lederman “Flicker and Motion in Film” adlı çalışmalarında bu tanımlamaya

karşı çıksalarda; "ağtabakası izlenimi" kavramı sinema tarihi içinde yerini almış ve durağan resimlerin hareketli olarak algılanmasını ve sinema fikrini açıklamak için kullanılmıştır.

"M.Ö. 4. yüzyılda Aristo "Düşler üzerine", M.Ö. 1. yüzyılda Latin ozanı Lucretius "De Rerum Natura", M.S. 2. yüzyılda Batlmyus "Almagest" adlı yapıtlarında ağtabaka izlenimi üzerine bilgiler verdiler. M.S. 11. yüzyılda Arap bilgini İbnül-Haytam İlkçağdaki bu bilgileri derleyip toparlayıp geliştirerek Ortaçağa aktardı." (Özön 1964: 4)

Hareketin algılanması ile ilgili bu metinlerden yola çıkılarak; hareketin görsel olarak tekrar yaratılması ve görüntünün kaydedilmesi çalışmaları ortaçağdan itibaren birbirlerine takip ederek ilerlediler.

Paul Rotha sinemanın gelişimini üç farklı açıdan ele alır. Bunlar bilimsel, tecimsel ve estetik gelişimdir. (Rotha 2000: 33). Bilimsel gelişim sinemanın görüntü kayıt ve gösterim sistemlerinin mekanik işleyişi ile ilgilidir. Onaran'a göre ise sinema makinesinin icadı üç kaynağa bağlıdır (Onaran 1994: 8):

1. Büyülü Fener (Lantèrne Magique)
2. Optik Oyuncak
3. Fotoğraf

Büyülü fener sabit bir görüntüyü bir perde veya duvara yansıtan optik bir alettir. "Lantèrne Magique (Büyülü Fener) adı verilen cihazın kökenleri Firavunlar döneminin Mısır'ına kadar dayanmaktaydı. Hatta Vezüv yanardağının külleri altında kalan Pompei ve Herculanium'da bu cihazın kalıntıları bulunmuştur." (Odabaş 2003)

Optik oyuncaklar 18. yüzyıldan başlayarak gerek mercekler üzerindeki çalışmaların gerekse hareketin görsel olarak tekrar yaratılması çabalarının odak noktası oldular. “1771’de Rahip Jean-Antoine Nollet”, bir yüzyıl önce Isaac Newton’un meydana getirdiği Newton çarkından yararlanarak ağtabakası izlenimini ilk olarak uyguama alanına geçirdi; sonradan çok çeşitleri ortaya çıkan oyuncak-aygıtların ilki olan “göz kamaştırıcı topaç”ı yaptı.”(Özön 1964: 4)

Gerek büyüklü fenerdeki gerek optik oyuncaklardaki gerekse fotoğraf alanındaki çalışmalar 19. yüzyılın sonunda hareketin fotoğraflar aracılığı ile kaydedilebilmesi alanındaki çalışmalara hazırlık sağladı.

Fransız astronom Pierre Jules Cesar Janssen 1874 yılında Japonya’da, Venüs’ün hareketlerini belgelemek amacıyla “revolver photographique” “fotoğraf tabancası” (Barnouw 1993: 5) yada “revolver astronomique” “astronomik tabanca” (Odabaş 2003) adlı bir cihaz kullandı. Silindir şeklindeki bu cihaz, kısa aralıklarla otomatik olarak döner bir plakanın ayrı bölümleri üzerine fotoğraflar çekiyordu. Ortaya çıkan sonuç hareketli bir görüntü değildi ancak hem hareketin takibi hem de belge amaçlı bir çalışma olması nedeniyle daha sonraki çalışmalara kaynaklık edecekti. (Barnouw 1993:5)

1878 yılında İngiliz fotoğrafçı Eadweard Muybridge, Amerika’da California Valisi Leland Stanford’la bir arkadaşı arasında, atların koşu sırasında yerle temaslarını kaybedip kaybetmedikleri konusunda çıkan bir tartışmayı çözmek üzere

çalışmalara başladı. Sonuç Palo-Alto Hipodromu'nda atın koşacağı yol boyunca yanyana dizili önceleri 12 daha sonra daha çok miktarda fotoğraf kamerası kullanılarak elde edildi: Koşunun bir anında atların ayakları gerçekten yerle temasını kaybediyordu.

Muybridge'in kullandığı her bir kameranın çekim mekanizması, atın geçtiği yola dik olarak çekilmiş uzun tellere bağlıydı. Atın geçtiği noktalarda teller kopuyor ve geçiş anı fotoğraflanıyordu. "Bu yöntemle, birbirinden farklı çekimlerle ama tıpkısı (identique) bir sonuçla bir hareketin her an değişen bir seri fotoğrafı ilk kez çekildi." (Onaran 1994: 13). Muybridge daha sonra hayvan hareketleri üzerine çalışmaya devam etti. 1880'de "büyülü fener"i geliştirerek çektiği resimleri çeşitli hızlarda bir başka yüzeye yansıtmayı başardı. Bu sayede hareketin gözden kaçan ayrıntıları görülüyor, gözler önündeki sırlar ortaya çıkıyordu. Muybridge çalışmalarına insanlarla devam etti. En ünlü çalışmalarından biri çıplak bir kadının bir leğenle kendi üzerine su döktüğü çalışmaydı. Kadın, önden, arkadan ve profilden fotoğraflanmış; gerek vücudunun gerekse suyun hareketi ayrıntılı olarak kaydedilmişti.

Fransız fizyolog Etienne Jules Marey, Muybridge'in çalışmalarıyla benzer bir yolla 1867'den beri insan ve hayvan; özellikle de kuş hareketlerini kaydetmeyi amaçlamıştı. Marey bir bilimadamı olarak kardiyoloji, fiziksel eğitim ve biyomekanik alanlarında çalışmalar yapmıştı. Bir plaka üzerine ard arda ve aynı yüzey üzerine çekilen fotoğraflar aracılığı ile hareketin kesintisiz tek bir fotoğrafını çeken Marey daha sonra "fusil photographique", "fotoğraf tüfeği" adlı bir cihaz geliştirdi. Bu sayede tek bir aygıtla birden fazla ayrı fotoğraf çekimi gerçekleşiyordu. Marey, fotoğraf

tüfeğinde önce tek bir cam plaka kullandı; bunu 1887'de fotoğraf kağıdı ve 1888'de aynı şerit üzerine 40 resim kaydeden, Eastman selüloz tabanlı filmleri izledi. Daha sonraki çalışmalarında Marey çekilen fotoğraf sayısını saniyede 100'e çıkaracaktı.

Çektiği fotoğrafları beden hareketlerinin analizi için kullanan Marey, "chronophotography" adını verdiği çalışmalarında kuşlar, atlar ve kedilerden başlayarak hayvan analizlerinin yanında özellikle insan bedeninin işleyişi ile ilgilendi. Özellikle dönemin ünlü sporcularından seçilen çıplak erkeklerin hareketlerini kaydederek; insan vücudunun kas ve kemik yapısını ve de başta kan damarlarının işleyişi olmak üzere dolaşım sistemlerini inceledi.

Mikroskobik sinematografinin ve yavaş çekimin de ilk örneklerini veren Marey, bir merminin sabun köpüğünü delişi vada bir sineğin hareketleri gibi çeşitli çalışmalarda bulundu.

Çektiği fotoğrafları ardı ardına gösteren Marey, 3-4 saniyelik "embriyo belgeseller" gerçekleştirdi. Gerek tamamen bilimsel amaçlarla kullandığı fotoğrafları, gerekse keşfettiği yeni tekniklerle Marey "bilimsel filmin babası" olarak da bilinir.

1891 yılında Amerikalı Thomas Alva Edison ve iş arkadaşı İngiliz William Dickenson kinetograph adlı görüntü kayıt cihazını ve kinetoscope adlı göstericiyi icat ettiler. Bu iki cihazın; sinema kavramını doğuran Lumière kardeşlerin, 1895 patentli cinématographe'ından temelde ayrılan iki özelliği vardı.

Cinématographe hem kayı hem de gösterim yapabilen hafif, elle çalışan kullanışlı bir aygıttı. Ancak, Kinetoscope üzerindeki bir delikten bakılarak kullanılan tek kişilik bir gösterim cihazı iken;

Kinetograph'ın bu özelliği; katranlı bir bezle örtülü olduğu için "Black Maria", "Kara Meryem" adı ile anılan sinema tarihinin ilk stüdyosunun kurulmasına sebep oldu. Edison, "Black Maria"nın içinde eğlence amaçlı filmler çekiyor; dansçılar, hokkabazlar ve boksörlerden oluşan kısa gösteriler hazırlıyordu. Tamamen Edison kamerası ile dünyayı keşfetmek yerine; dünyayı kamerasının önüne taşıyordu. Bir anlamda yeni bir dünya yaratıyordu.

Genellikle siyah bir fon önünde, bazense basit dekorlarla çekilen filmler en fazla 10 dakika uzunluğundaydı. Bunun sebebi, Edison'un insanların bu sürenin üzerinde gösterilen filmlerin titişimine dayanamayacaklarını düşünmesiydi.

Edison ve Dickenson, yaptıkları çalışmalar sırasında 35 mm'lik Eastman film ve bu film üzerine delik açma, perforasyon yöntemini kullandılar. Bir başka başarıları ise, 1894 yılında Kinetoscope gösterileri ile hareketli görüntülere dayanan eğlence sektörünü başlatmaları olmuştur. Edison şirketi bu gösteriler için yaptıkları filmlerle sinemayı tiyatro sınırları içinde de olsa bir gösteri aracı olarak kullanmış, kurmaca filme doğru giden ilk adımları atmışlardır.

1895 yılına gelindiğinde Edison ve Mayer gibi yüzlerce mucit ve bilimadamı hareketli film üzerinde çalışıyordu. Fakat 13 Şubat 1895'te cinematographe'in patentini alan ve 22 Mart 1895'te Paris'te ilk sinema gösterimini gerçekleştiren Lumière kardeşler oldular. Lumière filmleri onlardan önce önemli başarılar kaydetmiş olan Edison ve Marey'den farklı olarak ne tamamen dış dünyaya kapalı bir sahne şovunu, ne de bilimin sınırları içinde incelenen doğayı gösteriyordu. Lumière filmleri önce Fransa'da daha sonra

da tüm dünyada insanları ve onların yaşayış biçimlerini gözler önüne seriyordu. Bu bağlamda Lumière'ler teknik olarak sinemayı kendilerinden öncekilerden daha üstün bir biçimde ortaya koymakla kalmıyor; sinemanın asıl konusunu da belirliyorlardı: İnsanı.

Kaynakça

Kitap:

- BARNOUW, Erik (1993). Documentary, Oxford University Press, New York.
- ONARAN, Alim Şerif (1994). Sessiz Sineam Tarihi, Kitle Yayınları, Ankara.
- ÖZÖN, Nijat (1964). Sinema El Kitabı, Elif Kitabevi, İstanbul.
- ROTHA, Paul (2000). Sinemanın Öyküsü, İzdüşüm Yayınları, İstanbul.
- YAPP, Nick ve Amanda Hopkinson (1995). 150 Years of Photo Journalism, Könnemann.

İnternette Makale:

- ANDERSON, Joseph ve Barbara Anderson (1993). "The Myth of Persistence of Vision Revisited", <http://www.uca.edu/org>
- COLE, Pamela (2001). "The Definitions of Persistence of Vision in Film", <http://www.pamcole.com>
- FRIZOT, Michel (1977). "La photographie du mouvement", <http://perso.club-internet.fr/amif/francais/mag.html>
- MANNONI, Laurent (2000). "Etienne-Jules Marrey: Movement in Light", <http://www.expo-marey.com>
- ODABAŞ, Battal (2003). "Fransız Sinemasının Doğuşu", <http://bodabas.tripod.com>